

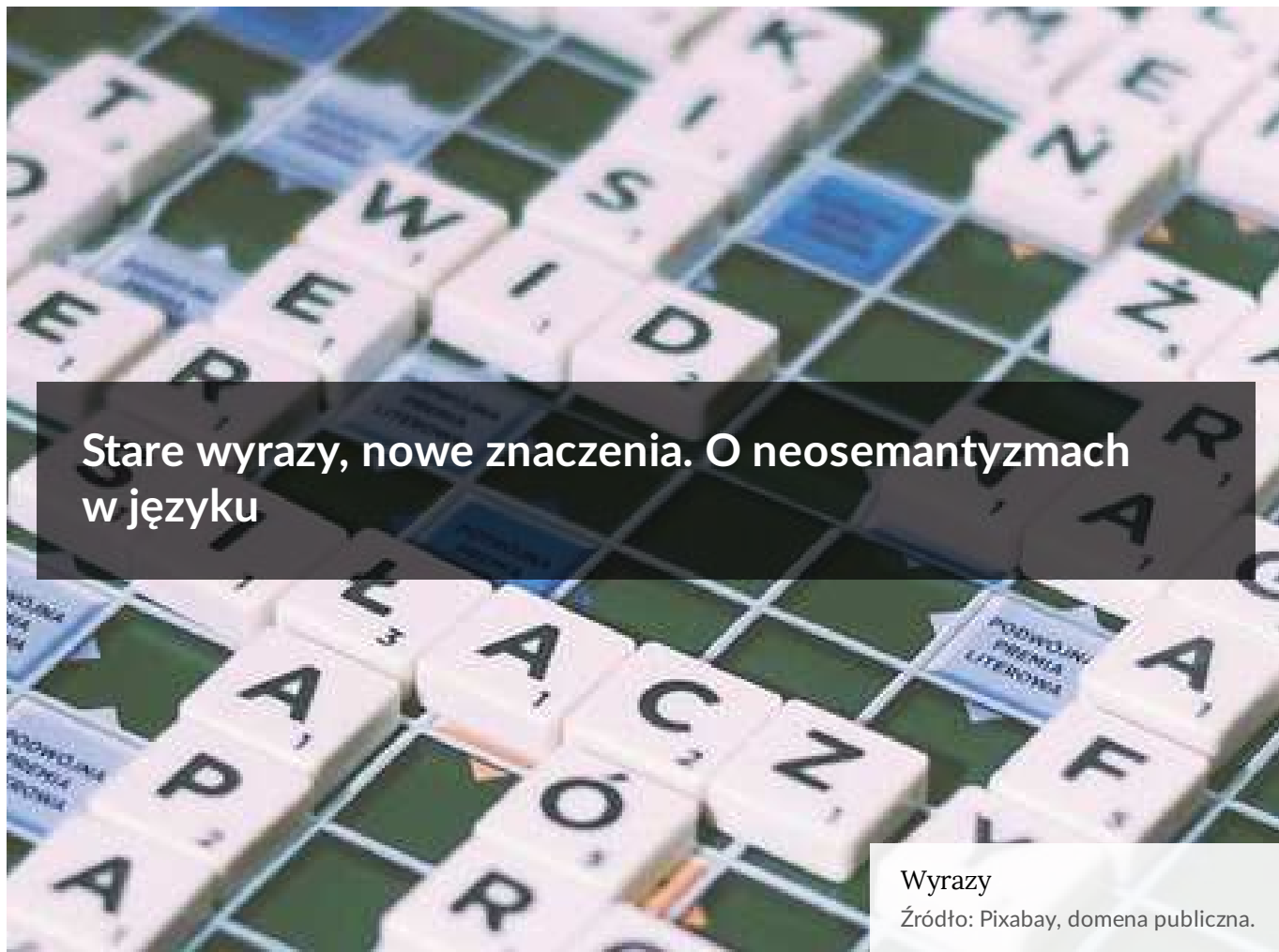

Stare wyrazy, nowe znaczenia. O neosemantyzmach w języku

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Bruno Jasieński, *Panienki w lesie*, [w:] *Poezja polska 1914–1939. Antologia*, red. Ryszard Matuszewski, Seweryn Pollak, Warszawa 1984, s. 302.
- Źródło: Renata Przybylska, *O języku polskim*, Kraków 2002, s. 265–266.
- Źródło: Andrzej Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2018, s. 188.
- Źródło: Renata Przybylska, *O języku polskim*, Kraków 2002, s. 245.
- Źródło: Zenon Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa 2020, s. 331.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Dryas Zamechska*, [w:] *Jana Kochanowskiego Dzieła polskie*, t. 1, oprac. J. Lorentowicz, Warszawa 1919, s. 184.
- Źródło: *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2018, s. 188.
- Źródło: Andrzej Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2018, s. 189.

Stare wyrazy, nowe znaczenia. O neosemantyzmach w języku

Wyrazy

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Znaczenia wyrazów nie są dane raz na zawsze. Z upływem czasu mogą ulegać zmianom. Wiele znanych nam współcześnie słów ma inne znaczenia niż we wcześniejszych epokach bądź zyskało znaczenia oboczne do starych. Na przykład pierwotnie wyraz *pospółstwo* znaczył 'społeczeństwo'; dopiero później wykształciło się drugie, pejoratywne znaczenie - 'pospolity tłum, motłoch, gawiedź', które wyparło dawniejsze.

Takich przykładów dostarcza nie tylko dawna polszczyzna. Neosemantyzmy, czyli istniejące już w języku wyrazy, które zaczynają być używane w nowych znaczeniach, powstają cały czas, my zaś nieustannie jesteśmy – świadomymi lub nie – świadkami ich rozwoju.

Twoje cele

- Zapoznasz się z różnymi typami neologizmów.
- Ocenisz rolę neosemantyzmów w systemie języka polskiego.

- Wyjaśnisz mechanizmy powstawania nowych znaczeń starych wyrazów.
- Zastosujesz pojęcia metaforyzacji i metonimizacji w odniesieniu do sposobów nadawania wyrazom nowych znaczeń.
- Poznasz dawne i współczesne wyrazy, które zyskały nowe znaczenia.

Przeczytaj

Czym są neologizmy?

Neologizm jest definiowany jako nowy element pojawiający się w języku. Powstawanie nowych wyrazów, ich znaczeń czy połączeń należy do najczęstszych sposobów wzbogacania zasobu leksykalnego polszczyzny.

Wyróżnia się neologizmy:

- słowotwórcze – wyrazy nowe pod względem formy i znaczenia, utworzone zgodnie z regułami słowotwórstwa,
- znaczeniowe, tzw. neosemantyzmy – wyrazy już istniejące w języku, ale przybierające nowe znaczenia, bez zmiany formy,
- frazeologiczne – nowe, względnie stałe połączenia istniejących wyrazów.

Neologizmy słowotwórcze

Są to wyrazy nowe zarówno pod względem formy, jak i znaczenia, tworzone z elementów obecnych w języku zgodnie z zasadami słowotwórstwa.

Dodanie formantu do tematu słowotwórczego tworzy nowe wyrazy, np. *prze**gląd**-* (*ać*) + *-arka* → *prze**gląd**arka*, *super-* + *-owy* → *superowy*). Często towarzyszą temu oboczności głoskowe. Neologizmy słowotwórcze bywały częstym zabiegiem poetyckim, a w przypadku niektórych autorów stały się ich znakiem rozpoznawczym.

” *Panienki w lesie*

Zalistowiał cichosennie w cichopłaczu cicholas

Jak chodziły nim panienki, pierwośnianki, ekstazerki...

Źródło: Bruno Jasiński, *Panienki w lesie*, [w:] *Poezja polska 1914–1939. Antologia*, red. Ryszard Matuszewski, Seweryn Pollak, Warszawa 1984, s. 302.

W cytowanym wierszu Jasińskiego neologizmów słowotwórczych jest kilka:

- *za+list+owieć*: czasownik utworzony najpierw za pomocą formantu *-owieć* dodanego do tematu słowotwórczego *list-* powstałego od wyrazu podstawowego *liść*, a następnie wzbogacony o prefiks *za-*, nadający czasownikowi aspekt dokonany i znaczenie początku czynności (tak jak w *zawahać się* względem *wahać się*);
- *cich+o+sennie*: złożenie utworzone z dwóch wyrazów podstawowych, określającego przymiotnika *cichy* i określanego przysłówka *sennie*, za pomocą formantu, nazywanego wrostkiem, *-o-*);
- *cich+o+płacz*: złożenie utworzone z dwóch wyrazów podstawowych, określającego przymiotnika *cichy* i określanego rzeczownika *płacz*, za pomocą wrostka *-o-*;
- *cich+o+las*: złożenie utworzone z dwóch wyrazów podstawowych, określającego przymiotnika *cichy* i określanego rzeczownika *las*, za pomocą wrostka *-o-*;
- *pierwośni+anka*: rzeczownik utworzony za pomocą formantu żeńskiego *-anka* (jak np. *Świtezianka* od *Świtez*) dodanego do tematu słowotwórczego *pierwiosn-* od wyrazu podstawowego *pierwiosnek*; wymiany głoskowe: *s : ś, n :ń*
- *ekstaz+er+ka*: rzeczownik utworzony najpierw za pomocą formantu męskiego *-er* dodanego do tematu słowotwórczego *ekstaz-* od wyrazu podstawowego *ekstaza* (co daje: *ekstazer*), a następnie przez dodanie formantu żeńskiego *-ka* (jak: *bohaterka* od *bohater*).

Neologizmy w wierszu Jasińskiego są rezultatami jednostkowego aktu twórczego i nie przyjęły się w powszechnej praktyce językowej. Jednak mnóstwo neologizmów słowotwórczych powstaje na gruncie języka ogólnego i ulega przyswojeniu.

Neologizmy frazeologiczne

Związek frazeologiczny to połączenie wyrazów, którego znaczenie nie wynika z sumy znaczeń tych wyrazów. Dla przykładu frazeologizm *lać wodę* oznacza 'mówić/pisać dużo, ale nie na temat', nie znaczy natomiast tego, co zwykle połączenie składniowe wyrazów *lać* i *woda*. Kiedy w języku powstaje nowy związek frazeologiczny, mamy do czynienia z neologizmem frazeologicznym (neofrazeologizmem). O takich neofrazeologizmach pisze Andrzej Markowski:

” Andrzej Markowski

Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne

Nowe frazeologizmy są atrakcyjnym sposobem uzupełniania zasobu leksykalnego: występują przede wszystkim w polszczyźnie potocznej, języku mediów i polityki albo – jako quasi-terminy – w języku urzędowym i zawodowym. Takimi neofrazeologizmami są np. *okrągły stół, gruba kreska, republika koleśków, kolega ze styropianu, wojna na górze, pułapka kredytowa, muzyka chodnikowa, turystyka aborcyjna, bar tlenowy, coś z górnej półki, mieć coś z tyłu głowy, mieć coś za uszami*.

Źródło: Andrzej Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2018, s. 189.

Okrągły stół eksponowany w Sali Okrągłego Stołu w Pałacu Prezydenckim w Warszawie (2019)

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Neologizmy znaczeniowe (neosemantyzmy)

Są to wyrazy istniejące w języku, ale zyskujące nowe znaczenia, w jakich dotąd ich nie używano. Nowe użycia starych form wyrazowych mogą wynikać m.in. z braku nazw dla nieznanymi wcześniej rzeczy lub zjawisk (potrzeba nominatywna), jak również z potrzeby adekwatniejszego wyrażania myśli i emocji (potrzeba ekspresywna). Do pierwszej grupy zaliczają się takie nowe znaczenia wyrazów jak *mysz* 'przysięga komputerowa'; *wirus* 'szkodliwe oprogramowanie komputerowe'; *blok* 'budynek wielopiętrowy'. Do drugiej należą zwłaszcza te znaczenia istniejących wcześniej wyrazów, które kwalifikuje się jako potoczne: *burak* 'ktoś bez wychowania, oślady'; *kapeć* 'opona lub dętka, z której uszło powietrze'; *typ* 'chłopak, mężczyzna'.

Droga od powstania do ustalenia się nowego znaczenia w języku zwykle przedstawia się następująco:

Renata Przybylska

” O języku polskim

Neosemantyzmy powstają zwykle jako tymczasowe, doraźne określenia tego, na co w języku w danym momencie brak nazwy. Najpierw nowe znaczenie ujawnia się tylko w określonym związku wyrazowym, np. *korek (uliczny)*, *nożyce (cen)*, *huśtawka (nastrojów)*, *kominy (płacowe)*, *kanal (przerzutowy)*, *plomba (budowlana)*, *widelki (płac)*. Potem tak przenośnie użyty wyraz usamodzielnia się, zaczyna pojawiać się w coraz nowszych otoczeniach słownych, zachowując jednak nadany mu nowy sens, który ostatecznie utrwala się i przylega do niego na stałe. W rezultacie słowo staje się wieloznaczne, oprócz znaczenia podstawowego, dosłownego, zyskuje dodatkowe znaczenie, przenośne.

Nadawanie już istniejącym wyrazom nowego znaczenia nie jest przypadkowe, lecz opiera się na dość regularnych procesach zmian znaczeniowych. [...]

Źródło: Renata Przybylska, *O języku polskim*, Kraków 2002, s. 265–266.

Metaforyzacja i metonimizacja

U podstaw neosemantyzacji leży przeniesienie znaczenia, najczęściej na zasadzie [metaforyzacji](#) lub [metonimizacji](#):

” Andrzej Markowski

Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne

Większość neosemantyzmów powstaje w wyniku procesów regularnych, takich jak metaforyzacja i metonimizacja, a także inne typy przeniesienia znaczenia (np. nazwa instytucji → nazwa osób w niej pracujących → nazwa posiedzenia członków tej instytucji).

Źródło: Andrzej Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2018, s. 188.

Metaforyzacja to taka zmiana znaczeniowa, która jest spowodowana przeniesieniem znaczenia z jednego wyrazu na drugi na podstawie podobieństwa między nazywanymi przez te wyrazy obiektami. Renata Przybylska tak opisuje mechanizm tej zmiany:

” Renata Przybylska

O języku polskim

Zmiana odniesienia słowa (przeniesienie) dokonuje się dzięki osadzeniu go w nowym otoczeniu słownym i użyciu w nowej sytuacji komunikacyjnej.

Źródło: Renata Przybylska, *O języku polskim*, Kraków 2002, s. 245.

Dobrym zobrazowaniem metaforyzacji w języku jest wyraz wirus (ang. *virus*). Pod tym słowem rozumiano niegdyś wyłącznie cząstkę zakaźną, rozprzestrzeniającą się niezauważalnie i niebezpieczną dla organizmów żywych. Kiedy pojawiły się szkodliwe oprogramowania komputerowe, mające zdolność samopowielania się, wspólny element znaczeniowy przyczynił się do metaforycznego nazwania ich właśnie wirusami.

” ***Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne***

W wyniku metaforyzacji powstały niegdyś takie znaczenia jak: *grzyb* ‘stary, niedołączny mężczyzna’, *gnieździć się* ‘mieszkać lub przebywać z innymi osobami w ciasnym, niewygodnym pomieszczeniu’, *zgrzebny* ‘prosty, niewymyślny, mało elegancki; także: szary, mało atrakcyjny’¹.

Źródło: *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2018, s. 188.

Metonimizacja polega na użyciu jednej nazwy w miejsce innej pod warunkiem rzeczywistej zależności między oznaczanymi przez nie obiektami. Np.: *czytać Norwida* znaczy: ‘czytać utwory Norwida’ – relacja autora do dzieła. Tego typu relacje, umożliwiające przesunięcia metonimiczne, mogą mieć różnorodną naturę.

” Andrzej Markowski

Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne

Metonimia leży u podstaw nowych, potocznych znaczeń wyrazów *kasa* ‘pieniądze’ (miejsce – to, co się w nim znajduje), *browar* ‘piwo’ (fabryka – to, co się tam produkuje).

Źródło: Andrzej Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2018, s. 188.

Inne przesunięcia znaczenia wynikają m.in. z uogólnień znaczeniowych, czyli generalizacji (np. *słownik* w znaczeniu zasobu wyrazów, pierwotnie: wydawnictwo gromadzące wyrazy danego języka lub jego części albo porównujące ze sobą dwa

języki pod względem leksykalnym), tendencji do skrótów (*licencjat* w znaczeniu: praca licencjacka, pierwotnie: tytuł zawodowy nadawany po ukończeniu pierwszego stopnia studiów, wymagających napisania i obrony pracy licencjackiej) czy zapożyczenia znaczeń z innych języków (*mysz* w znaczeniu przyrządu komputerowego).

O neosemantyzmach pochodzenia obcego przeczytasz tutaj: [odesłanie do materiału 1104].

Neosemantyzmy w historii języka polskiego

Historyczna polszczyzna to jedno z wielu źródeł, które mogą dostarczyć interesujących obserwacji dotyczących nabywania przez wyrazy nowych znaczeń. Pozwala też dostrzec mechanizmy rządzące tymi zmianami.

” Zenon Klemensiewicz

Historia języka polskiego

Rozwój polegał na tym, że zrazu obok siebie istniały dwa warianty znaczeniowe tego samego wyrazu, a po krótszym albo dłuższym czasie jeden z nich bądź to zupełnie zniknął, bądź też posługiwano się nim tylko rzadko i w szczególnych warunkach kontekstowych albo sytuacyjnych.

Źródło: Zenon Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa 2020, s. 331.

Ponieważ do dawnej polszczyzny mamy dostęp wyłącznie przez teksty pisane, które zachowały się do dziś, to właśnie na podstawie wnikliwej analizy tej ograniczonej liczby tekstów językoznawcy wnioskuje o przemianach w leksyce, w tym o przypadkach neosemantyzacji. Zenon Klemensiewicz podaje wiele przykładów zmian znaczeniowych w dobie średniopolskiej (od początków XVI w. do ósmego dziesięciolecia XVIII w.), np.:

Zenon Klemensiewicz

” *Historia języka polskiego*

Wyraz *twarz* miał dwa znaczenia: znane i dzisiaj ‘przednia część głowy’ i zapomniane w ciągu doby średniopolskiej ‘stworzenie’, np.: „Dłużej kruk żyw, niż człowiek, a to niema *twarz*” (Rej); „I bestyje, i nieme *twarze*, i drzewa, i ziemia nas potępi” (Skarga).

Rzecz to ‘fakt, sprawa, istność’, ale też ‘mowa’, np.: Bolesław uczynił *rzecz* do wszego rycerstwa w te słowa” (Bielski); „Zabawia każdego, kto się z nią w *rzecz* wda” (Górnicki). To ostatnie znaczenie wyszło z użycia.

Źródło: Zenon Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa 2020, s. 331.

W przytoczonych przykładach zwyciężyło jedno z dwóch znaczeń – nowe. Stare (‘stworzenie’ oraz ‘mowa’) zanikły. Jednak rywalizacja starego i nowego znaczenia nie jest z góry przesądzona na korzyść drugiego. Równie dobrze to nowe może się nie przyjąć. Może być również tak, że oba znaczenia pozostaną w użyciu.

Nowe znaczenia starych wyrazów

Neologizmy znaczeniowe, czyli neosemantyzmy, to wyrazy, które już istnieją w języku, ale nadaje się im nowe znaczenie. Dzieje się to głównie na zasadzie metaforyzacji, metonimizacji bądź innych przesunięć znaczeniowych. Neosemantyzacja jest zjawiskiem wpisanym w mechanizmy rządzące językiem w ogóle. Nie ogranicza się więc do jednego języka ani do jednego okresu jego funkcjonowania w danej społeczności. Współcześnie najczęstsze przypadki neosemantyzacji dotyczą wyrazów, które przyjmują nowe znaczenia pod wpływem języka obcego – przede wszystkim języka angielskiego. Na przykład rozpowszechnione ostatnio w potocznej polszczyźnie wyrażenie *zrobić (komuś) dzień* to kalka z angielskiego *made my day*. Inne przykłady neosemantyzmów, których źródłem jest angielszczyzna, to *mapa drogowa (road map)*

na określenie planu, harmonogramu postępowania czy pytanie: *Jak mogę pomóc* (*How can I help you*) zamiast istniejącego od dawna w polszczyźnie *W czym mogę pomóc*.

Słownik

formant

(łac. *formans* – kształtujący, tworzący) – słowotwórcza część wyrazu, tworząca nowy wyraz

frazeologizm, związek frazeologiczny

(gr. *phrasis* – mówienie, wyrażanie się + *lógos* – słowo) – utrwalone połączenie dwóch lub więcej wyrazów, które nabiera nowego znaczenia, niewynikającego ze znaczeń składających się na to połączenie wyrazów (np. *szara strefa*, *iść na całość*)

metaforyzacja

(gr. *metaphorá* – przeniesienie) – zmiana znaczeniowa, która jest spowodowana przeniesieniem znaczenia z jednego wyrazu na drugi na podstawie podobieństwa między nazywanymi przez te wyrazy obiektami

metonimizacja

(gr. *metōnymía*) – zmiana znaczenia spowodowana użyciem jednej nazwy w miejsce innej pod warunkiem rzeczywistej, uchwytnej zależności między oznaczanymi przez nie obiektami

neologizm

(z gr. *neos* – nowy + *lógos* – słowo) – nowy wyraz lub wyrażenie w języku

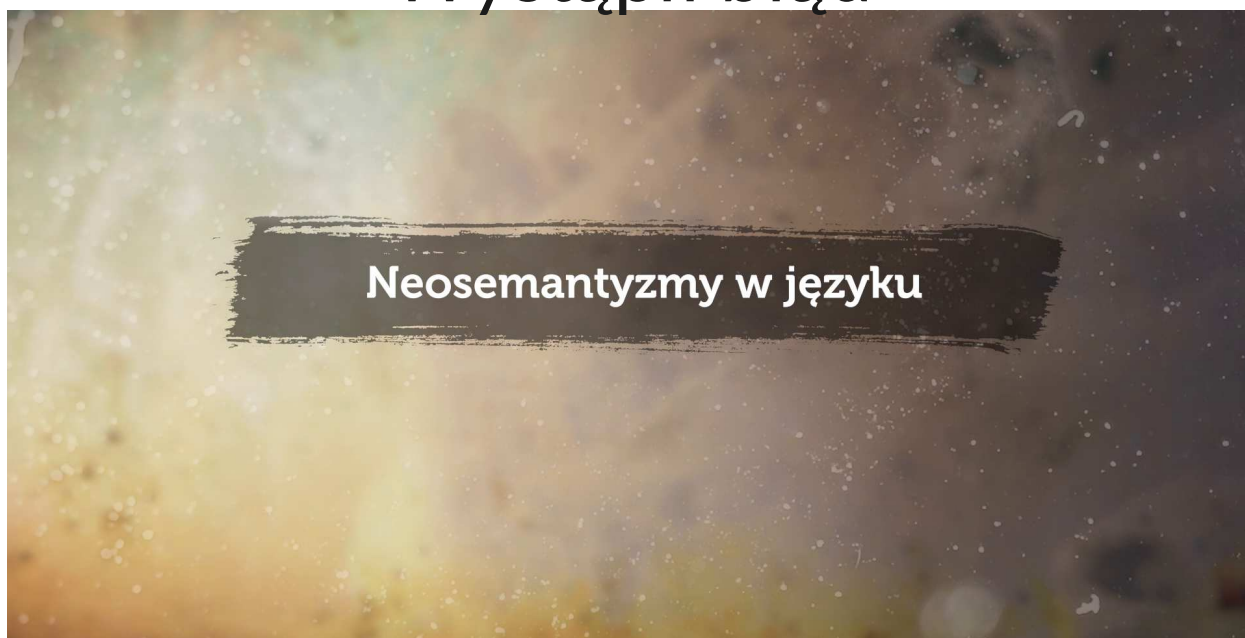
neosemantyzm

(gr. *neos* – nowy + *sēmantikós* – znaczący) – wyraz już istniejący w języku, któremu nadaje się nowe, nieznanie wcześniej znaczenie

słowotwórstwo

dział językoznawstwa zajmujący się regułami powstawania nowych wyrazów
w języku

Wystąpił błąd

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DAHjE6ZWb>

Film nawiązujący do treści materiału Neosemantyzmy w języku.

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem prof. Andrzeja Markowskiego na temat neosemantyzmów. Wynotuj z wykładu przykłady neosemantyzmów, a następnie zastanów się, które z nich można zaliczyć do rezultatów przesunięcia znaczenia na zasadzie metafory, a które – na zasadzie metonimii.

Polecenie 2

Oceń, czy neosemantyzacja jest dobrym sposobem wzbogacania leksyki. Czy znasz inne sposoby jej poszerzania?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z fragmentem i odpowiedz na pytanie: Czy wyraz *trojan*, powstały w wyniku skrócenia wyrażenia *koń trojański*, mógłby być przykładem opisanej poniżej tendencji? Swoją odpowiedź uzasadnij.

” Andrzej Markowski

Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne

(fragment)

Sporo neosemantyzmów powstaje jako wynik działania tendencji do skrótu, co jest widoczne np. w przykładach [uniwerbizacji](#): *chodnik* ‘muzyka popularna z nieskomplikowaną melodią i prostym tekstem, mówiącym zwykle o miłości’ (muzyka chodnikowa → chodnik), *kabel* ‘telewizja kablowa’ (telewizja kablowa → kabel), *komórka* ‘rodzaj telefonu osobistego’ (telefon komórkowy → komórka).

Źródło: Andrzej Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2018, s. 188.

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z fragmentem wiersza Jana Kochanowskiego i odpowiedz na pytanie: w jakim znaczeniu Kochanowski użył tu wyrazu *list*? Następnie porównaj swoją odpowiedź z hasłem w słowniku etymologicznym.

” Jan Kochanowski

Dryas Zamechska

(fragment)

Tak na świecie niemasz nic własnego nikomu:

Dziś to moje, a jutro będzie w inszym domu,

A potem jeszcze w inszym, i w drugim i w trzecim,

A my jako suchy list na dół z drzewa lecim.

Źródło: Jan Kochanowski, *Dryas Zamechska*, [w:] *Jana Kochanowskiego Dzieła polskie*, t. 1, oprac. J. Lorentowicz, Warszawa 1919, s. 184.

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, jak neosemantyzmy zaspokajają nasze potrzeby: 1) nazywania nowych zjawisk i 2) wyrażania emocji. Dokonaj rozróżnienia między tymi typami potrzeb. Użyj przykładów.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Stare wyrazy, nowe znaczenia. O neosemantyzmach w języku

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

9. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także krytycznego odbioru przekazów medialnych oraz świadomego korzystania z nich.

IV. Samokształcenie.

2. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wyводу oraz argumentację;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto rozumie proces kształtowania się systemu gramatycznego i potrafi wskazać jego elementy we fleksji, fonetyce i składni.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zapoznaje się z różnymi typami neologizmów,
- wyjaśnia, w jaki sposób powstają w języku nowe wyrazy,
- ocenia rolę neosemantyzmów w systemie językowym.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;

- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z multimedium w sekcji „Prezentacja TED”.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zadaje pytania otwierające dyskusję wstępną lekcji: W jakich sytuacjach powstają w języku nowe wyrazy? Jak przebiega ten proces? Czy już istniejące wyrazy mogą zyskać nowe znaczenia? Dlaczego? Uczniowie odpowiadają, przywołując przykłady z języka, którym się posługują na co dzień albo znają z mediów.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi, by uczniowie wykonali w parach polecenie 1 towarzyszące prezentacji TED. Następnie prosi wybrane osoby o przedstawienie odpowiedzi, weryfikuje ich poprawność.
Następnie uczniowie dzielą się na 4-osobowe grupy, w których wykonują następujące zadanie: wyszukajcie w internecie memy utworzone przy użyciu neosemantyzmów. Sporządźcie listę takich słów i przeanalizujcie mechanizmy

powstania neosemantyzmów. Po upływie wyznaczonego czasu uczniowie prezentują i porównują efekty swojej pracy.

2. Wybrana osoba odczytuje polecenie drugie z prezentacji TED, a nauczyciel otwiera dyskusję na temat tego, czy neosemantyzacja jest dobrym sposobem wzbogacania leksyki.
3. Następnie uczniowie wykonują indywidualnie wskazane przez nauczyciela ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”. Po upływie ustalonego czasu prezentują odpowiedzi i ewentualnie dyskutują wspólnie nad ich poprawnością.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel prosi wybranych uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach dowiedziałem się..., nauczyłem się...

Praca domowa:

1. Ćwiczenie 8 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

- Andrzej Markowski, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa 2018.
- Renata Przybylska, *O języku polskim*, Kraków 2002.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Prezentacja TED” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.